



Extrait de la revue **SingulierS** du 2^{ème} trimestre 2006

Revue des parlers romans de la province de Luxembourg

Editeur responsable: P. Otjacques, rue de la Hette 19 - 6840 Neufchâteau

Rubrique : Contes èt racontroûles d'Ârdène

Lès maleûrs da Sint Djangoû

Texte de **Gaston LUCY** (Graide-Station),
d'après la tradition orale.

Vous savez bin ku, dins l' tins, la mile ans dud ça, èt co dpus, ku lès reliques da Sint Djangoû ont sté apwârtêyes a Djèdine pa dès mwin.nes ki s' sôvint a ç' moumint la doul radje dès Normands, èt k' a côze du ça, Djèdine è bin manké d' tchandjî d' nom. A Djèdine, i s' î fjot brâmint dès mirâkes, èt lès djins k' î alint djint : « Dju vons a Sint-Djangoû ». I n' dijint nin: « Dju vons a Djèdine».

Sint Djangoû, don, ç' astot in bon signeûr doul Gôle, d' après lès choûrds du Mûze. Èt adon, coume anut', lès chëfs èt lès gros fijint la noce tous lès djoûs. Pou mî dîre, ç' astot tous lès djoûs dîmatche pou zès, sins compter k' i n' travayint jamwês, si v's-inmez mî. I gn-è rin d' tchindji avu l'djoû d' anut'. Toudi fiësse pou zès, su l' tins k' lès ptits, lès sèrves, n' arètint nin du hëmyî pou zès.

A l' èpoke ku dj' côzans, Djangoû astot l' pus ritche signeûr dou payis. Il astot binawreûs, avu s'bê tchêstê, sès stindêyes du tère, sès tchësses, èt pîs ène fame ki î plêjot. Kèsk' i î ôrot co bin falu dpus pou zësse binôje, ô vous ? Mês laddins, i gn-avot in "mês", k' i n' counichot nin. I n' rondinot nin la fame. Non, ile n' astot jamwês grigneûse. Ile fujot bin la soupe. Èt surtout, n' alez nin cwâre k' ille astot chalêye, û lêde coume lu pètchî mortèl. K' ile n' avot pupont d' dints, û k' ille ôrot sté chôdrêye, par ègzampe, ni bossuwe. Non, rin du tout d' tout ça. Ille avot ène douce alin.ne, mais ille astot toûrsiveûse ku l' diâle, èt sun-âme, su pöve âme, astot bin nwâre, bin nwâre. C' astot ène fame du diâle, cwè.

Asteûre, dju v' va dîre : dou cöp k' Sint Djangoû astot vöye al tchësse, i gn-avot in djöne machin ki vnot tnu cpagnîye al fame. Èt i n' s' anyoint ni yink ni l' öte, tins ku l' signeûr trakot l' djîbî, èt k' il astot lon du s' tchêstê èt d' sa fame. Dijans ossi k' lès djönes ki courint après, ç' astot nin toudi lès min.mes, non. I gn-a vnot dud bin lon, alez. I fôt bin k' on tchindje tanawète, don. On dit a l'Ârdène : « toudi l' min.me, c' èst dou rtchôfé » ! Èt coume du bin antandu, èt toudi coume toudi, lu lwagne Djangoû n' è sté mètu ou courant ku l' dêrin doul « bonté » d' sa fame. On djot dins



l'payis k' ille astot fû z-èt hoûte. I gn-avot dès djönes èt dès vîs, èt il aralint tourtous contints, co pus vite lès djönes. Mais i gn-a vnot a tchfô ossi. I vnint dud pus lon. Ça s' dijot. Èt cand il astint rarivés, i racontint a s' vantant çu ki s' passot. Tant èt si bin ku l' curé s' unn-è mèlé, èt il è raconté la spoûle ou Djangoû, ki n' è nin sté fwârt contint d' ça, on l' comprind, dayeûr.

Il è mon.né ène vîye d' tous lès diâles, pus il è dit ku çu n'astot nin l' vrê, ku ç' n' astot k' dès canladjes dès mwêjes lingues. Èt la fame, lîye, après ça ? Dju vous l' va dire. Ille è djéré pa sès grands dius ku c' ére tous bwagnes mæssadjes, tous inventadjes, toutes mantrîyes. Èt ille lu plot djèrer su tous lès sints dou paradis.

Coume vous l' wèyez, ç'astot ène fame du diâle. Èt ile fijot çu k' ile plot pou-z-êdî l' pöve Djangoû a prinde in sayê pou ène lantiêne. Djans k' ça n' la jin.not nin bêcöp, ni fwârt. Mês l' Djangoû n' in.mot nin lès-istwâres a sa môjon, ni co öte pôrt. Ç' astot in brâve oume, k' in.mot bin d' èsse trankile. Ça fwêt k' il è crû tout ç' ku la fame lî è rabriolé. Èt il è rusté al tchêsse, coume duvant. T't-ossi vite k' il è yu sté vöye, on-z-è vû ariver ou tchestê ène carabande du galants, dès djönes, dès vîs, dès bossus, dès sclèpates, èt cubin d's-ötes. La fame lès rçûvot tourtous, èt il aralint bin binôjes tourtous.

Mês yink ki n' è nin sté contint lontins, c' è sté l' lwagne Djangoû. Lès djins, a catchète, lî riyint ou nez, co pus rade lès couméres k' astint mwêjes k' ile nu wèyint pupont d' galants. Èt l' curé lî è co rdit ké nouvèles la dsus. Il èst dit plate cazake ou Djangoû k' il astot cornârd, èt k' i dvrot mî wôrder sa fame dins la drète cudûjance, pask' ille astot an trin d' dâner tous lès oumes dou payis.

Çu cöp ci, l' oume è monté a sminces, èt s' courcî pou d' bon. Il è houchî la fame, l' è prindu pa l' mwin, èt i lî è côzé bin djantimint. Èt il è comprindu dou cöp k' ç'astot l' vrê, lès rapwâtroûles dès djins. Èt il è amon.né dvant la fontin.ne du viadje.

I nous fôt bayî ène pitite èsplikêye su cès paroles ci. Dins l' tins, dins tous lès viadjes, gn-avot ène fontin.ne, in choûrd ku lès djins î alint a l' êwe. Gn-avot jamwês k' ène vöye pou-z î aler. Çu vöye la su loumot : lu bé. Ça fwêt ku l' pazê ki mon.not ou choûrd su loumot pa t't-avô : lu bé-fontin.ne.

Lu choûrd, ç' astot ossi ène place sutratèjike. Tins dès guêres, lès in.nmis plint söye-t-i dustoûrner lès choûrds, söye-t-i lès apwèzner. Lès choûrds avint ossi tchèkin leû pépé, ku lès djins supèrsticieûs vinint priyî. L' èglîje, pace k' i gn-avot nin moyin d' fé ötrumint, è souvint dvu rconsacrer lès choûrds a in sint.



Ruvnans a nosse Djangoû. Su l'êwe dou fontin.ne, i djot a sa fame :

☒ Pace ku v's-öz djéré su tous lès sints dou payis, dou dagne èt dou Paradis, lu Bon Diu va bayî s'n-avis su vosse cudûjance, du cöp anut'. Vous alez trimper vosse toute blantche mwin dins ç'bèle clére êwe la, wê, èt l' Grand Mwêsse frè vèy cwè. Si ç' ku v's-öz dit, c' èst dès mantriyes, on l' wêrè bin. Alê houp ! A l' êwe.

La fame s' è dit :

☒ Lu Bon Diu n' srè nin pus mèchant k' sès sints. Alans-î.

Èt ille è trimpé sa mwin a l'êwe. Ile n' è nin dmèré lontins dins l'êwe, la mwin. A pon.ne dudins, i gn-è vnu in lèd mô ki s' è mètu s' sa mwin. In mô lèd a rwêtî, co pîre ku la nwâre tchamoussûre - la lèpe -, è-t-on dit. Du frantche k' ile su croyot, ille è cmacî a-z-awè peûr, èt loû, tout parèy.

Dju v' va dire, la : la fame lî plêjot tant. Il alot dire yôk, mès i n' è nin 'yu l' tins. I n' è pus vû nolu dlé loû. On wèyot in trö dins la tère, èt i gn-avot in pö d' fumîre k' a rèchot. Ç' astot l' diâle k'avot prindu la foume d'ène fame pou tanter Sint Djangoû.

Èt c' èst pou ça k' on dit k' sint Djangoû, c' èst l' patron dès cocus, dès cornârd, û bin ossi dès oumes rucalés, mô mariyis, cwè.

Malêjis mots

chalêye = boiteuse / **chôdré(êye)** = édenté, qui a perdu des dents de devant, ébréché, émoussé / **choûrd** = source / **d'après lès choûrds du Mûze** = vers les sources de la Meuse / **cudûjance** = conduite / **hêmyî** = gémir / **lwagne** = fou, insensé / **nwâre tchamoussûre** = lèpre / **pazê** = sentier / **rèchu** = sortir / **rabriolé** = rabacher / **rondinot** = battre / **tanawète** = temps en temps